

Прес-реліз

Оцінка екосистемних послуг річкових басейнів - можливість оцінити справжній вплив гідроенергетики на довкілля

Кишинів, Будинок друку, 12 січня 2021 року 16.00 - 17.00.

Гідроенергетика залишається важливою складовою енергосистем країн Східного партнерства. Крім маневрових потужностей, які необхідні для покриття пікових навантажень, гідроенергетика, в умовах зростання відновлюваної енергетики, розглядається як балансуєчі потужності, потреба в яких різко зростає. Малі ГЕС розглядаються як вирішення питання електропостачання віддалених гірських регіонів.

Але чи витримають наші річки зростаючий тиск гідроенергетики в умовах зміни клімату та зменшення водності? Як оцінити вплив гідроенергетики на екосистеми річок і пов'язані екосистеми? Які екосистемні послуги річок втрачаються і деградують під впливом гідроенергетики і хто від цього втрачає? Як оцінити втрату екосистемних послуг і забезпечити їх відновлення? На ці питання намагалися знайти відповідь експерти проекту «Екосистемні послуги і гідроенергетика: пілотне застосування європейських інструментів у річкових басейнах країн Східного партнерства», який виконувався за фінансової підтримки Європейського Союзу.

У вітальному слові координатор проекту, виконавчий директор Міжнародної асоціації охоронців річки «Есо-TIRAS», **Ілля Тромбіцький** зазначив, що оцінка екосистемних послуг повинна стати основним інструментом, який має застосовуватися для об'єктивної оцінки наслідків впливу гідроенергетичних проектів на річкові та навколорічкові екосистеми, тому що для стейкхолдерів і для населення зовсім не очевидно, що прибуток, який можна отримати від виробництва енергії річкових вод, є результатом втрати тих послуг, якими користувалися і країна в цілому, і окремі люди. Особливе значення такі оцінки набувають у випадках, коли річка транскордонного значення, а отже, і доходи, отримані однією країною, стають недоотриманими іншою. Однак методичні проблеми оцінки вартості екосистемних послуг, зокрема пов'язані з недоліком даних моніторингу, часто грають на руку тим, хто не хотів би брати очевидність втрати цих послуг до уваги. Наш проект, який завершується, дозволяє зробити крок вперед у плані більш об'єктивної оцінки впливу гідроенергетики на кількість і якість наданих річками екосистемних послуг. Результати проекту, що подаються сьогодні, є продуктом співпраці НУО-партнерів з чотирьох країн Східного партнерства, і їх отримання стало можливим завдяки дворічній підтримці схеми Регрантингу-2020 Форуму громадянського суспільства Східного партнерства за фінансової підтримки Європейського Союзу у рамках підтримки громадянського суспільства у регіоні, за що ми висловлюємо подяку.

Ольга Казанцева, експерт Міжнародної асоціації охоронців річки «Есо-TIRAS», зазначила, що гідроенергетика відіграє значну роль у забезпеченні енергетичної

безпеки країн, будучи важливою частиною національних енергосистем. Однак, гідротехнічне будівництво, здійснюване для задоволення зростаючих потреб в енергії, призводить не тільки до позитивних, але і до негативних наслідків, які нерідко настільки істотні, що завдають непоправної шкоди водним екосистемам і їх екосистемним послугам. Екосистемні послуги, тобто вигоди, які отримують люди від екосистем, важливо оцінити з економічної точки зору, тому що основною причиною деградації екосистем є недооцінка їх реальної економічної цінності. Впровадження обліку цінності екосистемних послуг у плануванні господарської діяльності наразі швидко розвиваються у світових тенденціях. У середині Європейського Союзу найбільший інтерес мають територіальне моделювання та картування екосистемних послуг для локального планування господарської діяльності. У Молдові поки відбувається процес усвідомлення важливості проведення економічної оцінки біорізноманіття та екосистемних послуг. Застосування в практичній діяльності концепції екосистемних послуг значною мірою гальмує брак адекватних методик для оцінки їх вартості, а також складності інформаційного забезпечення, що пов'язано з відсутністю в Молдові системи моніторингу екосистемних послуг і вкрай неповним моніторингом природних екосистем і компонентів біологічного різноманіття, що також не відповідає сучасному рівню технологій. Водночас, досвід оцінки екосистемних послуг, реалізований у рамках проекту, підтверджує доцільність використання цієї концепції для вирішення еколого-економічних проблем розвитку гідробудівництва, зокрема таких як економічне обґрунтування альтернатив розвитку території та обґрунтування додаткових витрат на природоохоронні заходи, що дають, разом з екологічним, великий економічний ефект.

Довгі десятиліття гідроенергетика експлуатувала річки України, при цьому вважалось, що вода – поновлюваний ресурс, а вплив на стан річкових екосистем не оцінювався – зазначив Руслан Гаврилюк, голова Національного екологічного центру України. Річки експлуатувалися для генерації електроенергії, що є однією з екосистемних послуг, при цьому екосистеми річок деградували настільки, що всі інші екосистемні послуги були втрачені або їх рівень значно знизився. Важливо розуміти, що ми щодня використовуємо екосистемні послуги, які надає довкілля, зокрема і річки. Таким чином ми виступаємо драйверами негативних змін в екосистемах, впливаючи на екосистемні послуги. І якщо перевищується допустимий рівень використання екосистемних послуг, тобто порушується їх стійкий стан, ми отримуємо ситуацію, яку маємо зараз з річкою Дніпро або в низинах Південного Бугу, де річки перетворилися у каскади озер, а в нижній частині течії – в солоно-морські акваторії. І навряд чи гідроенергетична галузь готова профінансувати відновлення екосистем наших річок та повернення втрачених екосистемних послуг. Щоб зупинити нещадну експлуатацію річок заради кіловат, забезпечити справедливий доступ до екосистемних послуг і одночасно їх стале використання, пропонується впровадити апробовані методики оцінки екосистемних послуг. Для цього варто застосовувати європейські підходи, які передбачають кілька основних етапів: ідентифікація і картування екосистем, оцінку їх стану, ідентифікацію та оцінку екосистемних послуг, зведену оцінку екосистем. Для визначення екосистем застосовується типологія MAES, а екосистемних послуг – класифікація CICES V5.1, згідно з якою екосистемні послуги поділяються на ресурсні, що регулюючі і підтримуючі, культурні, які за своєю природою є біотичними і абіотичними. Для оцінки екосистемних послуг розроблений цілий ряд програмних продуктів, застосування яких вимагає детальних даних про стан екосистем.

Пропозиції щодо імплементації екосистемного підходу до гідроенергетики, розроблені громадськими організаціями чотирьох країн Східного партнерства у

рамках проекту «Екосистемний підхід до гідроенергетики: сприяння реалізації європейських вимог до розвитку гідроенергетики у країнах Східного партнерства» у формі Підсумкової Київської резолюції від 04.10.19г., схвалені Міністерством довкілля Вірменії, яке висловило готовність сприяти розробці і впровадженню управлінських інструментів екосистемних послуг в гідроенергетику. **Арам Габрієлян**, еколога-культурна НУО «Хазер»: Доручення уряду Вірменії 2013 року до розробки законопроекту про екосистемні послуги до кінця 2015 року до теперішнього часу не виконано. Результати дослідження екосистемних послуг у пілотному басейні річки Аргічі та в басейні озера Севан показали, що експлуатація малих ГЕС «Аргічі» (встановлена потужність 9,8 МВт) на цій річці завдала катастрофічної шкоди іхтіофауні, що складається з 6 видів риб і одночасно призвела до втрати інших екосистемних послуг, якими широко користувалося населення восьми населених пунктів, розташованих в басейні річки до початку експлуатації МГЕС з 2013 року. У той же час активне будівництво малих ГЕС у рамках програми розвитку малої гідроенергетики (кількість діючих малих ГЕС досягло 188, і ще видані 23 ліцензії на будівництво) триває, у результаті чого природні річкові екосистеми у Вірменії практично втрачені.

Розрахунок екосистемних послуг і їх впровадження у практику у формі компенсації втрат екосистем через діяльність суб'єктів гідроенергетики повинні служити засобом для відновлення річкових екосистем і подальшої підтримки потенціалу екосистемних послуг».

Нищівний вплив гідроенергетики зазнала і основна водна артерія Азербайджану – річка Кура, на якій, починаючи з 50-х років минулого століття, був зведений каскад гідроелектростанцій. **Ельчин Султанов**, директор Азербайджанського орнітологічного товариства: *Результатом будівництва каскаду гідроелектростанцій на річці Курі є обміління озер, що знаходяться нижче за течією, що живляться паводковими водами. Так, озеро Аджигабул практично висохло і, незважаючи на спеціальний указ президента республіки, поки не відновлено. Озеро Сарису помітно обміліло і замість 300 тисяч водно-болотних птахів, тут зимують зараз менше 10-20 тисяч.*

*Карпатський регіон є привабливим для гідроенергетичного бізнесу завдяки природним умовам і зеленим тарифам – зазначає біологиня **Оксана Станкевич-Волосянчук**, ГО «Екосфера» (м.Ужгород). Але, оскільки Східні Карпати – низькі гори, їм притаманний невеликий перепад висот, тут будують ГЕС з підпірною деривацією. Таким чином, гребля регулює природний стік води, змінюючи природний гідрологічний режим річки. У нижньому б'єфі частина води з русла річки направляється у дериваційний канал або трубу. Наприклад, на річці Уж ще у 30-х рр. минулого століття після греблі був побудований обвідний канал і дві ГЕС. В останні роки, в умовах зменшення водності, це призвело до катастрофічного обміління русла річки у нижньому б'єфі в період межені – всю воду направляють в канал для потреб електрогенерації. Помітно також вплив інших гідротехнічних споруд на екосистеми долини річки Уж: дамб, побудованих уздовж ріки, які захищають населені пункти долини річки від паводків. Постраждала якість води у річці, біорізноманіття, зокрема бентосна гідрофауна, іхтіофауна, орнітофауна. Навіть часткове одамбування берегів Ужа унеможливило розтікання річки в період паводків. У результаті практично повного зарегулювання річки в районі м. Ужгорода річка втратила здатність до самоочищення, що стало причиною втрати рекреаційних функцій річки Уж в межах міста. У рамках проекту вперше було виконано картування екосистем і проведена пілотна оцінка екосистемних послуг в українській частині басейну, що*

дозволяє у подальшому розпочати впровадження екосистемного підходу у процес прийняття рішень.

Прес-конференція проведена Міжнародною екологічною асоціацією охоронців річки «Есо-TIRAS» спільно з партнерами з Азербайджану, Вірменії та України у рамках проекту «Екосистемні послуги і гідроенергетика: пілотне застосування європейських інструментів у річкових басейнах країн Східного партнерства».

Проект реалізується через схему Регрантингу-2020 Форуму громадянського суспільства Східного партнерства за фінансової підтримки Європейського Союзу у рамках підтримки громадянського суспільства в регіоні. Його зміст є виключною відповідальністю Міжнародної асоціації охоронців річки Есо-TIRAS і партнерів проекту, і не обов'язково відображає точку зору Європейського Союзу.